

Pragmatism

kr πρᾶγμα 'tegu, tegutsemine'

Pragmatism Peirce'i esituses

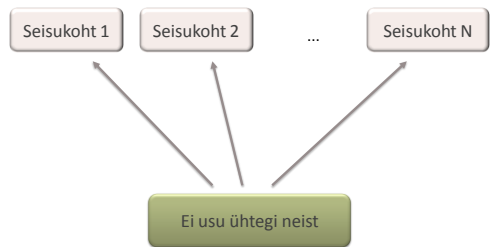
Pragmatismi rajas ameerika filosoof ja loogik Charles Sanders Peirce (1839-1914)

Usk ja kahtlus

- Usk (uskumus) on tõekspidamine
- Kahtlus on uskumuse puudumine, kahevahelolek

Kahtlus on uskumuse puudumine

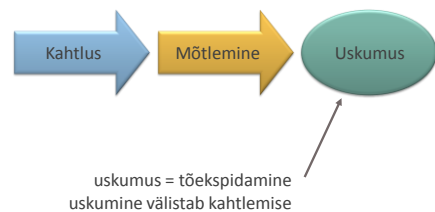
Kahtluse näide

Eesti endine diplomaat Oskar Mamers meenutab üht oma töökaaslast kui suurt kahtlejat:

"Tema [Rene Kase] ülikoolikaaslased rääkisid, et kui ta tudengina Tartus hommikul üles tõusis, algas tema päev järgmise monoloogiga: "Ei tea kas teha teed või kohvi... ei, täna tuleks ikka teed teha ... aga võib-olla on kohv ikkagi parem? Ei, ma jõin kohvi eile..." jne, kuni ta lahkus korterist, ilma et oleks üht või teist joonud. Kui ta kavatses kingi osta, piinas ta enne oma toakaaslast nädala kestel arutlusega sellest, missugused kingad ta peaks ostma: pruunid või mustad."

Mamers, O. Kahe sõja vahel. Stockholm, 1957, lk 101

Mõtlemise ainus põhjus on kahtlemine

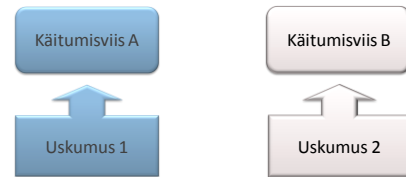

Ei ole võimalik kahelda kõiges

1. Kui kahtleksin kõiges, ei saaks ma kindel olla, et kahtlen
2. Kahtlus eeldab alati uskumusi - peab eeldama, et on olemas alternatiivsed seisukohad

Pragmatismi printsiip

Uskumuste sisuline erinevus seisneb neist lähtuvate käitumisviiside erinevuses

Pragmatismi printsiip

Välistatud on võimalus, et kaks sisuliselt erinevat uskumust tingivad ühesuguse käitumise

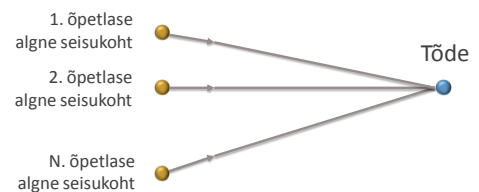
Uskumuse kolm omadust

1. Uskumus on miski, millest oleme teadlikud
2. Uskumus vaigistab kahtlemisärrituse
3. Uskumusest lähtub meie käitumine

Usu kinnitamise meetodid

1. Kangekaelsuse meetod
2. Autoriteedi meetod
3. Apriorsuse meetod
4. Teaduse meetod

Tõde - seisukoht, milleni jõuavad kõik õpetlased

Pragmatism James'i esituses

Pragmatismi muutis populaarseks ameerika psühholoog ja filosoof William James (1842-1910)

Hüpotees (kr υποθεσις 'oletus')

- James nimetas hüpoteesiks kõike seda, mis võib olla usu objektiks
- Hüpoteesid jagunevad elavateks ja surnuteks

Ratsionaalse inimese müüt

Ratsionaalse inimese müüdi kohaselt usub inimene vaid seda, mis on põhjendatud

Aga tegelikult...

Tegelikult jääb inimene kõigepealt midagi uskuma ning alles siis mõtleb argumentidele

Russell uskumajäämisest

“Varem arvas enamik psühholooge, et ei ole võimalik veenda inimesi mingi kauba kõrges kvaliteedis sel teel, et lihtsalt korratakse, et kaup on suurepärane. Kogemus näitab, et nad eksisid. Kui mina hakkaksin rahvarikkas kohas inimestele kordama, et olen maailma kõige tagasihoidlikum inimene, siis minu üle naerdaks. Kui mul oleks aga piisavalt raha, et maksta kinni samasisuline laiaulatuslik reklaam, jääksid inimesed õige pea uskuma, et olen lausa haiglaslikult tagasihoidlik”

Bertrand Russell
1872-1970

Pascali kihlvedu

	Teen panuse Jumala olemasolule	Teen panuse Jumala mitteolemasolule
Võidan	Igavene õndsus	Võita pole midagi
Kaotan	Kaotada pole midagi	Põrgu vms

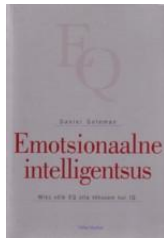
Uskumuste kaudsed mõjutajad

Inimeste uskumusi mõjutavad kaudselt

- hirm
- lootus
- usaldus
- kired
- jäljendamine

Usutahe

Mis juhtub, kui inimesel pole võimet uskuma jääda ilma tõesusteta?
James'i terminoloogias: mis juhtub, kui inimesel pole usutahet? Näite selle kohta leiame Daniel Goleman'i raamatust "Emotsionaalne intelligentsus"

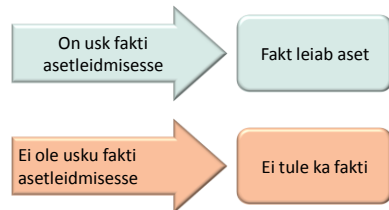

Usutahe

“Meie emotsionaalsel loomusel pole mitte ainult seaduslik õigus, vaid ta lausa peab tegema valiku kahe seisukoha vahel, kui valikut pole võimalik teha intellektuaalsete argumentide alusel”

Usk aitab meid

“On juhtumeid, kus fakt ei saa aset leida, kui ei ole eelnevat usku selle fakti asetleidesse”

**Mõnikord usk ei toimi ning usu nõrkus ei takista:
"Moskva pisaraid ei usu" (Mosfilm, 1979)**

Pragmatistlik meetod

- Iga teooria või uskumuse puhul tuleb uurida, milline on praktiline erinevus, kui võtta omaks see, mitte aga teine (või kolmas) teooria või uskumus
- Kui praktilist erinevust pole, on vaidlus mõttetu

Pragmatismi tõeteooria

- Uskumusi mõistetakse praktiliste tegevusjuhenditena ning hinnatakse nende efektiivsust
- Tõesed on uskumused, millest lähtudes saab sihipäraselt tegutseda, st uskumused, mis n-ö töötavad

Pragmatistlik tõekäsitlus:
apteeker filmis "Suvi" (Tallinnfilm, 1976)

Tõeteooriad

- Tõe vastavusteooria ehk korrespondentsiteooria (ld *co* 'koos', *respondēre* 'vastav olema')
- Tõe kooskõlateooria ehk koherentsiteooria (ld *cohaerentia* 'sisemine seos')
- Pragmatismi tõeteooria (kr *pragma* 'tegu, tegutsemine')
- Tõe liiasusteooria ehk redundantsiteooria (ld *redundans* 'liigne')

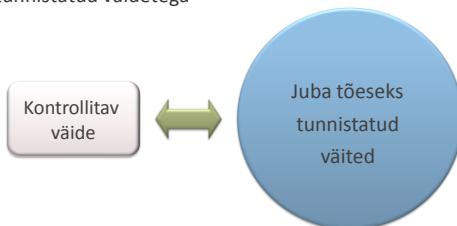
Tõe vastavusteooria

Tõesed on väited, mis on vastavuses faktidega

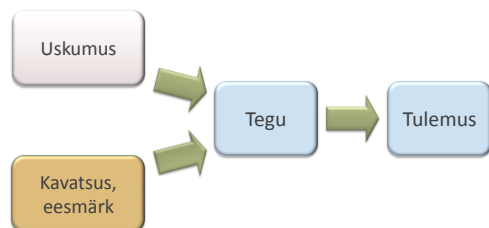
Tõe kooskõlateooria

Tõesed on väited, mis on kooskõlas teiste tõeseks tunnistatud väidetega

Pragmatismi tõeteooria

Tõesed on uskumused, millest lähtudes saab sihipäraselt tegutseda, mis n-ö töötavad

Tõe liiasusteooria

- Tõesus ei ole väite omadus. Väita midagi ning öelda, et väidetu on tõene, on üks ja seesama
- Näiteks on üks ja seesama, kas ma ütlen:

Ta sai selle tööga hästi hakkama

või

On tõsi, et ta sai selle tööga hästi hakkama

Pragmatistlik arusaam religioonist

“Religioon teeb inimese jaoks kergeks ja rõõmu pakkuvaks selle, mis teisiti oleks tema jaoks olnud karmi paratamatuse koorem”

Pragmatistlik arusaam religioonist

Religioosus võib väljenduda veendumuses, et “iga inimese taga on mingi temasse ja ta ideaalidesse heatahtlikult suhtuv kõrgem jõud”

Pragmatistlik arusaam religioonist

“Pragmatismi seisukohalt on jumala hüpotees tõene, kui ta pakub kõige laiemas tähenduses rahuldust”

Teism ja materialism

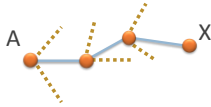
- Teism (kr θεος ‘jumal’) – seisukoht, et jumal on olemas
- Materialism – seisukoht, et jumalat ei ole

Teism ja materialism

Determinism ja indeterminism

- Determinism: asjade seisu A alusel saab ette näha asjade seisu X
- Indeterminism: asjade seisu A alusel ei saa ette näha asjade seisu X

Pierre Laplace'i arvamus

“Mõistus, kes teaks kõiki loodust hingestavaid jõudusid antud ajamomendil ja ta kõikide koostisosade suhtelist asetust, kui see mõistus osutuks sellele lisaks veel küllalt ulatuslikuks, et neid andmeid analüüsida, hõlmaks ühes valemis universumi suurimate kehade liikumist võrdselt kergete aatomite liikumisega: ei jääks midagi, mis ta täpselt ei teaks, ja niihästi tulevik kui ka minevik kerkiks tema silmade ette”

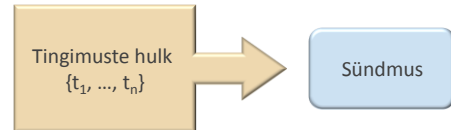
Pierre Laplace
1749-1827

Indeterminism - lootus, et tulevik on parem

“Kui minevik ja tulevik oleksid laitmatult head, kes tahaks siis tahtevabadust. Kes ei ütleks koos Huxley'ga: “Keeratagu mind iga päev üles kui kella, et ma käiksin raudse paratamatusega õigesti, ning mulle pole vaja muud vabadust.” Vabadus täiuslikus maailmas tähendaks vaid vabadust muutuda halvemaks, kuid kes oleks nii arutu, et sooviks seda”

Determinism

Determinism (ld *dētermināre* 'piire kindlaks määrama'): iga sündmus on teatud tingimustega üheselt määratud

James: argumendid indeterminismi kasuks

1. Ainult indeterminismi pooldades saab hinnata inimeste tegusid headeks ja halbadeks
2. Ainult indeterminismi pooldades võib loota, et tulevik on olevikust parem

Kirjandus

- James, W. Pragmatismi tõekontseptsioon. – Akadeemia, 1997, nr 8
- James, W. Pragmatism ja elu ideaalid. [Kogumik] Tallinn, 2005
- Peirce, Ch. S. Kuidas muuta meie ideid selgeks. – Akadeemia, 1997, nr 8
- Durant, W. Lood filosoofia ajaloost. Tallinn, 1998
- Koort, A. Pragmatism – ameeriklaste maailmavaade. William James. – Koort, A. Inimese meetod. Tartu, 1996
- Meos, I. Kaasaja filosoofia. Peatükke filosoofia ajaloost. Tallinn, 2000